

Yabancı Dil Öğretiminde Çağdaş Bir Eğitim Teknolojisi Yaklaşımı: Programlı Öğretim

Yrd. Doç. Dr. Şefik YAŞAR (*)

Giriş

Günümüzde önemi giderek daha artan yabancı dilin daha etkili bir şekilde öğretilmesi ve daha işlevsel yabancı dil eğitim programlarının geliştirilebilmesi; eğitim kurumlarının, öğretme-öğrenme sürecinde çağdaş eğitim teknolojisi yaklaşımlarına yer vermesini gerektirmektedir. Öğrenme psikolojisi alanında yapılan araştırmalara dayalı olarak ortaya çıkan ve eğitimde bir devrim olarak kabul edilen bu eğitim teknolojisi yaklaşımlarından birisi de "programlı öğretim"dır. İçinde yaşadığımız yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı Dünyasında etkin bir şekilde uygulamaya konulan ancak ülkemiz eğitim sisteminde hâlâ uygulanmayan "programlı öğretim" nedir ve bu yöntemin yabancı dil öğretimindeki uygulaması nasıl bir görünüm arz etmektedir? Bu yazı ile bu sorunların cevaplandırılması amaçlanmıştır. Bunun için aşağıdaki alt bölümlerde önce programlı öğretim kısaca tanıtılmış, daha sonra da yabancı dil öğretiminde programlı öğretim uygulanmasına yer verilmiştir.

Programlı Öğretim

Programlı öğretim, geleneksel yöntemlere tepki olarak geliştirilmiş bir öğretme-öğrenme yöntemidir. Bu yöntem ile öğretim, öğrencilerin pasif alıcı oldukları öğretmen-merkezli durumdan etkin katılımını sağladığı öğrenci-merkezli duruma dönüşmüştür.

Eğitim sahnesinde psikoloji kapısından giren programlı öğretimin literatürde değişik tanımlarına rastlamak olanaklı ise de, çoğu tanımları kapsayacak bir tanım yapılabilir. Programlı öğretim; öğrencinin öğrenme sürecine etkin biçimde katılmasını, bireysel öğrenme hızına göre ilerleme kaydetmesini ve öğrenme sonucunun anında kontrol edilmesini sağlayan bir öğrenme yöntemidir.

Programlı öğretim yönteminde; program, araç ve öğrenci olmak üzere üç temel öge bulunmaktadır. Program, öğrenciye kazandırılacak

(*) Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi.

içeriğin belli bir mantıksal sistematiğe göre düzenlendiği bir plandır. Araç ise, programı öğrencinin hizmetine sunmaya yarayan bir yardımcıdır. Bu yardımcıları, programlı kitaplar, kartlar, teyp bantları, filmler, öğretme makineleri vb. olabilmektedir. Öğrenci denildiğinde de programlı öğretim uygulamasında belirli davranışlar kazanması istenen bireyler anlaşılmaktadır.

Programlı öğretim yöntemine göre gerçekleştirilen bir öğretim uygulamasında, hazırlanan programlar öğrenciye genellikle programlı ders kitapları ya da öğretim makineleriyle sunulmaktadır. Programın kitap biçiminde ya da makine ile öğrenciye sunulmasında sonucun değişmediği görülmektedir (Şentürk, 1975). Burada önemli olan, hazırlanan programın sunulmuş biçiminden daha çok programın kendisidir. Aslında bir program, öğrencini bildiklerinden bilmesi gerekenlere doğru uzanan birbirleriyle ilintili bir basamaklar dizisi sunar. Bu basamaklar, bazen tamamlanması gereken eksik cümle, bazen de cevabının öğrenci tarafından oluşturulması istenen soru biçimindedir. Öğrenci bu türden programlı öğretim maddelerini çalışmak suretiyle etkin biçimde öğretme-öğrenme sürecine katılmış olur.

Programlı öğretim materyallerini ilk kez bulan kişi Skinner olmamasına rağmen bu materyallerin yaygınlaşması onun çalışmaları sonucu gerçekleşmiş ve 1954 yılında yazmış olduğu "Öğrenme Bilimi ve Öğretme Sanatı" adlı makelesi, programlı öğretimin temelini oluşturmuştur (Heinich ve diğerleri, 1986, s. 284). Daha sonraları da, Skinner adı ile "programlı öğretim" birbirlerinden ayrılmayacak biçimde birlikte kullanılabilir hale gelmiştir.

Hayvanlar üzerindeki deneysel çalışmalarından elde ettiği sonuçları insan öğrenmesi üzerine uygulayan Skinner, programlı öğretimi "edimsel koşullanma" (Operant conditioning) kuramı ile açıklamaya çalışmıştır (Stern, 1983, s. 305). Yapılan bir davranışın ortaya çıkardığı sonuçlarla ilgili bir öğrenme türü olan edimsel koşullanma, klasik koşullanmadan farklı olarak bireyin bilinçli ve kasıtlı hareketleriyle ilgilidir (Woolfolk, 1984, s. 135-136). Başka bir deyişle, edimsel koşullanma, davranışların sonuçlarına bakarak yeni davranışlar kazanma sürecidir (Fidan, 1986, s. 45). Yani Skinner'e göre davranış, davranış tarafından pekiştirilmekte ve öğrenme koşullanma sonucunda oluşmaktadır.

Programlı öğretim yöntemi; küçük adımlar, öğrenmeye etkin katılım, öğrenme sonucuna ilişkin anında bilgi sağlama, bireysel hıza göre ilerleme ve doğru cevaplar diye belirtilen ilkelere dayanmaktadır. **Küçük adımlar ilkesi**, bireye kazandırılacak içeriğin çok küçük birimler halinde sunulmasıdır. Bu ilkeye göre içerik; basitten karmaşığa, bilinen kavramlardan bilinmeyen kavramlara doğru bir sıra izleyecek biçimde düzenlenmelidir. **Öğrenmeye etkin katılım ilkesi**, bireye küçük birimler halinde bilgi sunma, buna ilişkin soru yönelme ve cevap

vermesini isteyerek onun devamlı olarak öğrenmeye etkin katılımını sağlamaktır. **Öğrenme sonucuna ilişkin anında bilgi sağlama ilkesi**, öğrenme sürecindeki bireye cevaplarının doğru olup olmadığına ilişkin anında bilgi verilmesi anlamına gelmektedir. **Bireysel hıza göre ilerleme ilkesi**; her öğrencinin, zamanı kendine uygun olarak ayarlayıp gruba bağlı kalmaksızın kendi hızına göre ilerlemesidir. **Doğru cevaplar ilkesi**; hazırlanan programlı öğretim materyallerinin, öğrencilerin öğrenmesi sırasında doğru cevaplar vererek ilerlemelerini sağlayacak biçimde düzenlenmesidir (Alkan, 1977, s. 254-258; Hızal, 1982, s. 31-32; Pereira, 1967, s. 8-12).

Yukarıda sözü edilen ilkeler dikkatli bir şekilde incelendiğinde, bunların yeni olmadığı, dolayısıyla programlı öğretimin çok eskilerden beri bilinen öğretim ilkelerinden yararlandığı anlaşılmakta ve bu nedenle programlı öğretim, eski bir şapkaya benzetilmektedir. Programlı öğretimin, öğrenciye bireysel rehberlik yapma, öğrenilecek bilgileri mantıklı bir sistematik içinde sunma, derse etkin katılımı sağlama, başarıları ödüllendirme ve yanlışları düzeltme vb. yararları düşünüldüğünde, bu benzetme haklı görülebilmektedir (Hughes, 1962, s.3).

Programlı öğretim materyalleri öğrencilere ya doğrusal, ya dallara ayrılan ya da karma program modellerine göre hazırlanıp sunulur. Doğrusal program modelinde bilgi, öğrenen bireye çok küçük birimler halinde verilip, buna ilişkin soru yöneltilmekte ve öğrencinin bu soruyu cevaplama istenmektedir. Yine bu modelde öğrenciye, vermiş olduğu cevabı doğru cevapla karşılaştırma olanağı sağlanmaktadır. Doğrusal programda, verdikleri cevap ne olursa olsun, bütün öğrenciler aynı yolu izlediklerinden program "doğrusal" olarak nitelendirilmektedir (Pipe, 1968, s. 19-21; Nızal, 1982, s. 33-34). Dallara ayrılan program modelinde de, öğrenciye içerik küçük birimler halinde sunulur ve bilginin öğrenilip öğrenilmediğine ilişkin çoktan seçmeli soru yöneltilir. Seçtiği cevaba göre öğrenci farklı sayfalara gönderilmekte ve burada kendisine cevabıyla ilgili bilgi verilmektedir. Bu modelde program boyunca izlenen yol, yani çalışılacak birimlerin sırası, öğrencinin bizzat kendisi tarafından belirlendiğinden bu model "öz programlama" (intrinsic programming) olarak da adlandırılmaktadır (Deterline, 1963, s. 43). Doğrusal program modeli ile dallara ayrılan program modelinin bir arada kullanılabileceği görüşü, karma programların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu programda her küçük bilgi birimi için, en uygun düşen program modeli tercih edilmektedir.

Programlı öğretim başlı başına ya da başka bir sistem ile ilkökul düzeyinden yetişkin düzeyine kadar her yaştaki insanın eğitiminde hemen hemen her konuda başarılı bir şekilde uygulanmaktadır (Heinich ve diğerleri, 1986, s. 291). Nitekim bu yöntem, ilkökullarda özellikle

aritmetik ve sosyal bilgilerin öğretiminde; orta dereceli okullarda ise, yabancı dil, matematik, fen bilgisi, sosyal bilgiler vb. derslerin öğretiminde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Lysaught ve Williams, 1963, s. 148). Kısacası programlı öğretim, beyin eğitiminde, her eğitim düzeyinde ve hemen hemen her disiplinin öğretilmesinde uygulanmaktadır. Bu yöntemin yabancı dil öğretiminde uygulaması nasıl bir görünüm arz etmektedir? Aşağıdaki alt bölümde bu soru cevaplandırılmaya çalışılmıştır.

Yabancı Dil Öğretiminde Programlı Öğretim

Programlı öğretimin yabancı dil öğretiminde kullanılmaya başlanması, dilbilimin psikolojiden etkilenmesi sonucu ortaya çıkmıştır (Newmark, 1961, s. 160). Psikolojideki davranışçı kuram, özellikle Skinner'in pekiştirme kuramı, programlı öğretimin diğer disiplinlerin öğretiminde olduğu gibi, yabancı dil öğretiminde de kullanılmasına yol açmıştır. Nitekim pekiştirme kuramına dayanılarak ileri sürülen doğru cevapların pekiştirilmesi ilkesi, yabancı dildeki kalıp öğretim tekniklerinin temelini oluşturmaktadır (Rivers, 1972, s. 73). Programlı öğretim yöntemiyle yabancı dil öğretiminde programcı, arzu edilen davranışa yakın tepkileri pekiştirmek ya da ödüllendirmek suretiyle önceden öğretmeyi planladığı kalıpları öğretmeye çalışmaktadır.

Yabancı dil öğretiminde yeni öğretim yöntem ve tekniklerinin geliştirilmesinde önemli rol oynayan dilbilimciler, Skinner'in edimsel koşullanma yoluyla öğrenme kuramının etkisiyle mekanik öğrenmeye yönelmişler ve bunun sonucu olarak öğrenme sürecinde programlı öğretim materyallerini kullanmaya başlamışlardır. Valette, yapısalcı dilbilim akımının etkisiyle yabancı dildeki öğretim materyallerinin, "dil öğrenmenin bir alışkanlık oluşturma" varsayımı üzerine temellendiğini belirterek bu materyallerin mekanik yaklaşımı öğrenmeye yansıtıldığını vurgulamaktadır (Chastain, 1972, s. 50-51).

Carrol ise, programlı öğretim yöntemiyle yabancı dil öğrenmenin genelde davranışçı kurama dayalı olarak geliştirilen kulak dil alışkanlığı yöntemiyle (Audio-Lingual Method) yakından ilişkili olduğunu ileri sürmektedir (Mueller ve Miller, 1970, s. 299). Kulak dil alışkanlığı yöntemine göre yabancı dil öğretiminde tekrara, alıştırmalara ve pekiştirmeye yer verilmek suretiyle dilde koşullanma ve alışkanlık oluşturulmaya çalışılmaktadır (Demirel, 1987, s. 35; Ekmeççi, 1983, s. 106; Kocaman, 1978, s. 91). Açıkçası bu yöntem ile, yabancı dil öğretimine mekanik bir özellik kazandırılmıştır.

Diğer taraftan, programlı öğretimin yabancı dilde kullanılması, yabancı dil öğretimini öğrenci-merkezli hale getirmiş, böylece öğrenci, öğretmenden mucizeler bekleyen öğretmen-merkezli yabancı dil öğretiminden kurtularak kendisinin bizzat etkin olduğu bir

öğretme-öğrenme sürecine kavuşmuştur. Belki bir ölçüye kadar "öğretilen" olmaktan daha çok "öğrenilen" bir bilgi ve beceriler sistemi olarak düşünüldüğünde, yabancı dilin öğrenciye, öğrenci-merkezli bir öğretim anlayışıyla kazandırılmasının daha anlamlı olabileceği düşünülmektedir (Sebüktekin, 1981, s. 76).

Dil öğretimi, hem bilişsel hem de duygusal öğeleri içeren karmaşık bir örüntüye sahip olmasına rağmen, programlı öğretim yabancı dil öğretiminde başarılı bir şekilde kullanılabilir (Brown, 1980, s., 69). Ancak programlı öğretimden istenen verimin sağlanması, büyük ölçüde programlı materyallerin hazırlanmasına bağlı bulunmaktadır. Genelde programlı öğretim materyallerinin hazırlanmasında daha önce belirtildiği gibi, doğrusal program modeli ile dallara ayrılan program modeli kullanılmaktadır.

Yabancı dildeki programlı öğretim materyallerinin hazırlanmasında ise, çoğunlukla doğrusal program modelinin kullanılması daha uygun düşmektedir (Howat, 1978, s. 241). Dallara ayrılan program modeli, öğrenme sürecinde birtakım sorunlar doğurabileceği varsayımıyla tercih edilmemektedir. Örneğin, dallara ayrılan program modeline göre hazırlanmış materyalleri çalışan öğrenciler, doğru cevap yerine yanlış cevapları öğrenebilmektedirler. Ayrıca dallara ayrılan program modeli, öğrencilerin bildikleri bölümleri atlamalarına olanak tanıdığından bazı öğrenciler, farkında olmaksızın bilmedikleri bölümleri de atlamak suretiyle önemli bilgileri gözden kaçırabilmektedirler. Bu nedenle, özellikle başlangıç ve orta düzey öğrencilerine yönelik yabancı dil öğretim materyallerinin hazırlanmasında doğrusal program modeli kullanılmaktadır (Rivers, 1972, s. 92-94).

Programlı öğretim yönteminin yabancı dilde uygulanabilirliğine ilişkin çalışmalar, genelde bu yöntemin diğer yöntemlere kıyasla etkinliğini araştırmaya yöneliktir. Yapılan çalışmaların çoğunun sonucu ise, programlı öğretimle geleneksel öğretim arasında pek önemli fark olmadığı yönündedir. Nitekim aşağıda özet olarak sunulan programlı öğretim yönteminin yabancı dildeki uygulamalarına ilişkin bazı deneysel çalışmalar da, bu savı doğrulamaktadır.

Örneğin, 1964 yılında Rochester Üniversitesi'nde başlangıç düzeyindeki Almanca kursunu bir grubun programlı öğretim, bir grubun da geleneksel öğretim yöntemiyle çalıştığı 20'şer kişilik iki öğrenci grubunun başarılarının karşılaştırıldığı bir araştırmada, her iki gruptaki öğrencilerin Almanca öğrenme başarıları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür (William ve Clark, 1966, s. 97-100).

Programlı öğretim yönteminin yabancı dildeki okuma becerisinin geliştirilmesindeki etkinliğini araştırmak amacıyla 1967 yılında Fry tarafından yapılan bir araştırmada da, geleneksel öğretim yöntemine

göre düzenlenmiş bir okuma ünitesini çalışan öğrencilerin başarıları ile programlı öğretim ilkelerine göre yapılandırılmış bir okuma ünitesini çalışan öğrencilerin başarıları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (Tinker, 1975, s. 343).

Diğer taraftan, programlı yabancı dil öğretiminden ortalama ve ortalamanın altında dil öğrenme yeteneğine sahip öğrencilerin daha çok yararlandıkları anlaşılmıştır. Örneğin, Temel Fransızca'nın programlı öğretim yöntemiyle öğretildiği Kentucky Üniversitesi'nde 1966 yılında gerçekleştirilen bir araştırmaya göre, birinci yılın sonunda ortalamanın altında dil öğrenme yeteneğine sahip öğrencilerin de, yüksek dil öğrenme yeteneğine sahip öğrencilerin başarılarına yakın bir başarı sağladıkları görülmüştür (Mueller, 1968, s. 79-84).

Marty'nin 1962 yılında Hollins College'de yaptığı bir deney ise, programlı öğretim yönteminin yabancı dilde sözcüklerin telâffuzları öğretilirken sınırlı düzeyde başarı sağladığını ortaya koymuştur (Carrol, 1963, s. 133-137).

Programlı öğretim yönteminin yabancı dil öğretiminde etkililiğini test etmeye yönelik ülkemizdeki ilk deneysel çalışma, 1987-1988 öğretim yılında Kütahya Dumlupınar Anadolu Lisesi Hazırlık sınıflarına devam eden öğrenciler ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu deneysel çalışmada, yabancı dil öğretim ünitesini bir grup programlı öğretim materyaliyle, diğer grup da aynı üniteyi geleneksel öğretim yöntemiyle çalışmış ve daha sonra bu iki gruptaki öğrencilerin yabancı dildeki başarıları karşılaştırılmıştır. Araştırmanın sonucu, programlı öğretimin yabancı dilde sözcüklerin öğretilmesinde etkili olduğunu, ancak dilbilgisi becerisi ile genel dil başarısının kazandırılmasında programlı öğretim yöntemi ile geleneksel yöntem arasında anlamlı bir fark olmadığını ortaya çıkarmıştır (Yaşar, 1988).

Sonuç

Yabancı dil öğretiminde temel hedef, öğrenciye işlevsel değeri yüksek bir dil kullanımı kazandırmaktır. Bu hedefe ulaşmak için eğitim kurumlarının yeni yöntemleri denemeleri, başka bir deyişle, programlı öğretim gibi çağdaş eğitim teknolojisi yaklaşımlarına uygulamalarında yer vermeleri gerekmektedir. Eğitim kurumlarının bu tür uygulamaları, yabancı dil öğretiminde hem öğretme-öğrenme ortamını zenginleştirecek hem de öğrenmeyi öğretmen-merkezli durumdan çıkartarak öğretilen-merkezli bir duruma dönüştürecektir. Yine bu yöntem ile öğretme-öğrenme ortamı daha ilginç ve daha zevkli bir duruma kavuşacak ve öğrencilerin yabancı dile ilişkin olumlu tutumlar geliştirebilmesi olanaklı olabilecektir. Bu nedenle, Türk eğitim sisteminde özellikle, yabancı dil eğitiminde bu çağdaş öğretim teknolojisinden en geniş biçimde yararlanma yoluna gidilmelidir.

KAYNAKÇA

Alkan, Cevat. **Eğitim Teknolojisi: Kuramlar-Yöntemler**. Ankara: Yargıçoğlu Matbaası, 1977.

Brown, H. Douglas. **Principles of Language Teaching**. New Jersey: Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, 1980.

Carrol, John. B. "A Primer of Programmed Instruction in Foreign Language Teaching", **International Review of Applied Linguistics in Language Teaching**. Sayı: 1, 1963, s. 115-156.

Chastain, Kenneth. "Behavioristic and Cognitive Approaches in Programmed Instruction," Allen, H.B. ve R.N. Campbell (Eds.).

Teaching English as a Second Language: A Book of Readings. New York: McGraw-Hill International Book Company, 1972, s. 49-59.

Demirel, Özcan. **Yabancı Dil Öğretimi, İlkeler-Yöntemler ve Teknikler**. Ankara: USEM Yayınları, No: 6, 1987.

Deterline, W.A. **An Introduction to Programmed Instruction**. New Jersey: Englewood Cliffs, Prentice-Hall Inc., 1963.

Ekmekçi, Özden. "Yabancı Dil Eğitimi Kavram ve Kapsamı," **Türk Dili**. Dil Öğretimi Özel Sayısı, Sayı: 379-380, 1983, s. 106-115.

Fidan Nurettin. **Okulda Öğrenme ve Öğretme**. Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1986.

Heinich, R., M. Molenda ve J.D. Russel. **Instructional Media**. İkinci Baskı, New York: Macmillan Company, 1986.

Hızal, Alişan. **Programlı Öğretim Yönteminin Etkenliği**. Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No. 117, 1982.

Howat, Anthony. "Programmed Instruction," Allen, J.P.B. ve S. Pit Corder (Eds.). **Techniques in Applied Linguistics**. Üçüncü Baskı, Oxford University Press, Cilt: 3, 1978, s. 232-257

Hughes, J.L. **Programmed Instruction For Schools and Industry**. Chicago: Science, Research Associates Inc., Publishers, 1962.

Kocaman, Ahmet. "Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri," **Genel Dilbilim Dergisi**. Sayı: 2, 1978, s. 81-88.

Lysaught, J.P. ve C.M. Williams. **A Guide to Programmed Instruction**. New York: John Wiley and Sons, Inc., 1963.

Mueller, T.H. "Programmed Language Instruction-Help for the Linguistically Underprivileged," **The Modern Language Journal**. Sayı: 52, 1968, s. 79-84.

Mueller, T.H. ve R.I. Miller. "A Study of Student Attitudes and Motivation in A Collegiate French Course Using Programmed Language Instruction," **International Review of Applied Linguistics in Language Teaching**. Cilt: 7, Sayı: 4, 1970, s. 297-320.

Newmark, Leonard, "How Not to Interefere With Language Learning," Brumfit, C.J. ve K. Johnson (Eds.). **The Communicative Approach to Language Teaching**. İkinci Baskı, Oxford University Press, 1981.

Preire, P.D. **Introduction to Programmed Learning**. Geneva: International Labour Office, 1967.

Pipe. Peter. **Pratik Programlama**. (Çev.: Hasan Olgun, Metin Göker ve Necah Büyükdura), Mesleki ve Teknik Öğretim Kitapları 5, Ankara: Ajans-Türk Matbaası, 1968.

Rivers, Wilga. **Teaching Foreign Language Skills**. Beşinci Baskı, Chicago: The University of Chicago Press, 1972.

Sebüktekin, Hikmet. **Yüksek Öğretim Kurumlarımızda Yabancı Dil İzlemleri**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 1981.

Stern. H.H. **Fundamental Concepts of Language Teaching**. Oxford University Press, 1983.

Şentürk, Celal. **Programlı Öğretim ve Öğretim Makinaları**. Hacettepe Üniversitesi, MESEF Gör-İşit Metotları Dersi Ödevi, 1975.

Tinker, M. ve C.M. McCullough. **Teaching Elementary Reading**. Dördüncü Baskı, New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1975.

William H. ve M.G. Clark, "Achievement in Elementary German Under Programmed and Conventional Instruction: A Preliminary Study," *The Modern Language Journal*. Cilt: 1, Sayı: 2, 1966, s. 97-100.

Woolfolk, A.E. ve L. McCune-Nicolich. **Educational Psychology For Teachers**. New Jersey: Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, 1984.

Yaşar, Şefik. "Yabancı Dil Öğretiminde Programlı Öğretim Uygulaması." *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988.